

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΟΤΕ ΑΛΛΟΤΕ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟ-
λέμου του Θουκυδίδη, καθώς και ο συγγραφέας της,
δεν αποτέλεσαν αντικείμενο μιας τόσο έντονης και δια-
δεδομένης έρευνας, και δεν άσκησαν τόσο μεγάλη επιρ-
ροή, όσο στην εποχή μας. Ο Θουκυδίδης ισχυριζόταν ότι
το έργο του αποτελούσε «κτῆμα ες αεί» και ότι προορι-
ζόταν να φανεί χρήσιμο σε «όσους θελήσουν να έχουν
ακριβή γνώση των γεγονότων που συνέβησαν και εκείνων
που θα συμβούν στο μέλλον, τα οποία, από την πλευρά
της ανθρώπινης φύσης, θα είναι όμοια ή παραπλήσια»
(1.22.4).¹ Περίπου δύο χιλιάδες τετρακόσια χρόνια αργό-
τερα, οι πολιτικοί ηγέτες και όσοι σπουδάζουν την πολι-
τική τέχνη το προσεγγίζουν με αυτόν ακριβώς τον τρόπο.

Στην αρχή της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου εκδη-
λώθηκε μεγάλο ενδιαφέρον για το έργο του Θουκυδίδη·
οι άνθρωποι διέκριναν εκπληκτικές ομοιότητες ανάμεσα
στον μακροχρόνιο πόλεμο μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης
και τον ανταγωνισμό μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών
με τους συμμάχους τους στο ΝΑΤΟ αφ' ενός, και της Σο-
βιετικής Ένωσης με τους δορυφόρους της στο Σύμφωνο
της Βαρσοβίας αφ' ετέρου. Το 1947, ο Αμερικανός Υπουρ-
γός Εξωτερικών Τζωρτζ Μάρσαλ δήλωσε: «Πολύ αμφι-

βάλλω αν μπορεί κανείς σήμερα να σχηματίσει με απόλυτη βεβαιότητα σωστή άποψη για ορισμένα θεμελιώδη διεθνή ζητήματα, αν δεν ανακαλέσει τουλάχιστον στη μνήμη του τα γεγονότα του Πελοποννησιακού Πολέμου και την πτώση της Αθήνας». ² Από τότε, η *Ιστορία* του Θουκυδίδη εξακολουθεί να ασκεί μεγάλη επιρροή στη σκέψη όλων όσοι ασχολούνται με τις διεθνείς σχέσεις και τον πόλεμο.

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και το τέλος της σύγκρουσής της με τις Ηνωμένες Πολιτείες δεν μείωσε το ενδιαφέρον για τον Θουκυδίδη ή την πεποίθηση ότι το έργο του μπορεί να φωτίσει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τα διάφορα πολιτικά ζητήματα και την εξωτερική πολιτική. Οι θιασώτες της «ρεαλιστικής» ή της «νεορεαλιστικής» σχολής διεθνών σχέσεων θεωρούν ιδρυτή τους τον Θουκυδίδη. Χιλιάδες φοιτητές μελετούν το έργο του κάθε χρόνο. Η *Ιστορία* του αποτελεί βασικό θέμα μελέτης στις στρατιωτικές ακαδημίες και στις σχολές πολέμου, και πιθανό να μην υπάρχει κανένα μάθημα διεθνών σχέσεων και ιστορίας του πολέμου που να μην την περιλαμβάνει στην ύλη της.

Το γεγονός το οποίο ο Θουκυδίδης ονομάζει «πόλεμο μεταξύ Πελοποννησίων και Αθηναίων», και εμείς το αποκαλούμε «Πελοποννησιακό Πόλεμο», ξέσπασε το 431. ³ Τότε, οι Σπαρτιάτες ήταν επικεφαλής της Πελοποννησιακής Συμμαχίας και ηγετική δύναμη στην Ελλάδα. Τα κράτη που συμμετείχαν στον ελληνικό συνασπισμό αντίστασης εναντίον της περσικής εισβολής το 480-479 τους είχαν επιλέξει στη διοίκηση των στρατιωτικών δυνάμεών τους σε ξηρά και θάλασσα. Ακριβώς πριν από τον Περσικό Πόλεμο, ωστόσο, οι Αθηναίοι είχαν δημιουργήσει έναν

νέο μεγάλο στόλο, τον μεγαλύτερο στην ελληνική ιστορία. Αυτή η ναυτική δύναμη αποτέλεσε τον πυρήνα και τη ραχοκοκαλιά του ελληνικού στόλου που συνέτριψε τον περσικό στη ναυμαχία της Σαλαμίνας το 480 και, στη συνέχεια, στη Μυκάλη τον επόμενο χρόνο. Αυτές οι νίκες είχαν προσδώσει μεγάλο γόητρο στην Αθήνα, το οποίο απειλούσε την ηγεμονία της Σπάρτης ακόμη και μετά τη νικηφόρο μάχη των Ελλήνων στις Πλαταιές, υπό την καθοδήγηση των Σπαρτιατών, συγχρόνως με αυτή της Μυκάλης.

Όταν οι Πέρσες έφυγαν από την Ευρώπη, οι Σπαρτιάτες δεν έδειξαν ενδιαφέρον για την απελευθέρωση των ελληνικών πόλεων του Αιγαίου πελάγους οι οποίες ακόμη ανήκαν στην περσική επικράτεια, ούτε θέλησαν να διαφυλάξουν την ελευθερία όσων είχαν εξεγερθεί. Συνεπώς, οι Αθηναίοι δέχτηκαν πρόσκληση από μια αυτόβουλη συμμαχία ελληνικών πόλεων προκειμένου να αναλάβουν την ηγεσία για να συνεχιστεί ο πόλεμος με σκοπό να εκδικηθούν τους Πέρσες και να απελευθερωθούν από την κυριαρχία τους. Ο συνασπισμός των «Αθηναίων και των συμμάχων τους» (οι σύγχρονοι μελετητές αποκαλούν αυτό τον συνασπισμό «Δηλιακή Συμμαχία») βαθμιαία μετατράπηκε σε ηγεμονία υπό αθηναϊκή διοίκηση και λειτουργούσε κυρίως προς όφελος της Αθήνας. Με τα χρόνια, σχεδόν όλα τα μέλη παραιτήθηκαν από την κατοχή δικού τους στόλου και προτίμησαν να πληρώνουν εισφορά στο κοινό ταμείο αντί να συμβάλλουν με πλοία και άνδρες. Οι Αθηναίοι χρησιμοποιούσαν τα χρήματα για να αυξήσουν τη δύναμη του στόλου τους, και να πληρώνουν κωπηλάτες οι οποίοι παρέμεναν στην υπηρεσία τους οκτώ μήνες τον χρόνο, κι έτσι το αθηναϊκό ναυτικό έγινε το κα-

λύτερο και μεγαλύτερο όλων των μέχρι τότε εποχών. Την παραμονή του Πελοποννησιακού Πολέμου, από τα περίπου εκατόν πενήντα μέλη της συμμαχίας μόνο δύο νησιά, η Λέσβος και η Χίος, διέθεταν δικό τους στόλο και απολάμβαναν μιας σχετικής αυτονομίας, αλλά και αυτά δεν φαίνεται να αμφισβητούσαν την ηγεμονία των Αθηναίων.

Καθώς η Δηλιακή Συμμαχία μεγάλωνε σε μέγεθος και αποκτούσε περισσότερη ισχύ, ορισμένοι Σπαρτιάτες άρχισαν να κυριεύονται από φθόνο, καχυποψία, και φόβο για το ενδεχόμενο της αμφισβήτησης της υπεροχής τους από την Αθήνα. Οι διαμάχες που ξέσπασαν στη δεκαετία του 460 οδήγησαν στον Πρώτο Πελοποννησιακό Πόλεμο, ο οποίος άρχισε γύρω στο 460 και διήρκεσε, σποραδικά, μέχρι το 445. Τερματίστηκε με τη Συνθήκη Τριακονταετούς Ειρήνης, με την οποία κάθε πλευρά αναγνώριζε την ηγεμονία της άλλης στη σφαίρα επιρροής της, και κάθε πλευρά συμφώνησε για υποβολή κάθε μελλοντικής διαφωνίας σε δεσμευτική διαιτησία.

Η ειρήνη διήρκεσε για περισσότερο από μία δεκαετία, αλλά μια σειρά από συγκρούσεις μεταξύ της Αθήνας αφ' ενός, και της Σπάρτης και ορισμένων συμμάχων της αφ' ετέρου, οδήγησαν τελικά στον μεγάλο πόλεμο. Τον χειμώνα του 432/431 η Θήβα, σύμμαχος πόλη της Σπάρτης, επιτέθηκε στις Πλαταιές, σύμμαχο της Αθήνας. Την άνοιξη, μια μεγάλη πελοποννησιακή στρατιά εισέβαλε στην Αττική και ρήμαξε ένα μέρος από τα αθηναϊκά σιτηρά, τα αμπέλια και τα ελαιόδεντρα, καταστρέφοντας επίσης ορισμένες αγροικίες και εξοχικά σπίτια. Αυτή ήταν η πρώτη από τις καταστροφές που συνεχίστηκαν ετησίως τα πρώτα χρόνια του Δεκαετούς Πολέμου, τον οποίο οι αρχαίοι αποκαλούσαν «Αρχιδάμειο Πόλεμο», από το όνο-

μα του Σπαρτιάτη βασιλιά που ηγήθηκε των πρώτων επιδρομών.

Η στρατηγική του Περικλή, ηγέτη της Αθήνας, ήταν να αποφεύγονται οι μάχες στην ξηρά, και επέλεξε να στέλνει δυνάμεις καταδρομών στα παράλια της Πελοποννήσου, και να περιμένει μέχρι να συνειδητοποιήσουν οι Σπαρτιάτες ότι δεν διέθεταν στρατηγική που θα τους οδηγούσε στη νίκη – ένα συμπέρασμα στο οποίο θα έφταναν σε ένα, ή δύο, ή τρία χρόνια, όπως ο ίδιος υπέθετε. Το δυσκολότερο έργο του ήταν να συγκρατήσει τους περισσότερους Αθηναίους, οι οποίοι ήθελαν να βγουν και να δώσουν μάχη. Το 430, πάντως, ξέσπασε ένας τρομερός λοιμός, με ολέθρια αποτελέσματα σε υλικό, κοινωνικό και ψυχολογικό επίπεδο. Οι πολιτικοί αντίπαλοι του Περικλή έπεισαν τους Αθηναίους να ζητήσουν ειρήνη από τους Σπαρτιάτες, να απομακρύνουν τον Περικλή από το αξίωμά του και να τον τιμωρήσουν με βαρύ πρόστιμο. Αλλά ο εχθρός απέρριψε κάθε όρο που θα μπορούσε να γίνει αποδεκτός εκατέρωθεν, και ο πόλεμος συνεχίστηκε. Αφού δεν ήλπιζαν πλέον σε ειρήνη, οι Αθηναίοι επανεξέλεξαν τον Περικλή και εξακολούθησαν να εφαρμόζουν την πολιτική του. Ο ίδιος προσβλήθηκε από τον λοιμό και, το φθινόπωρο του 429, πέθανε.

Το 428, η κατάσταση στην Αθήνα επιδεινώθηκε. Η πρωτεύουσα της Λέσβου, η Μυτιλήνη, στασίασε εναντίον των Αθηναίων, αυξάνοντας τους φόβους μιας γενικευμένης εξέγερσης στην ηγεμονία. Το θησαυροφυλάκιο της Αθήνας ήταν πλέον σχεδόν άδειο, κι έτσι, για πρώτη φορά, επιβλήθηκε άμεσος φόρος στους πολίτες ώστε να αντιμετωπιστεί το βραχυπρόθεσμο κόστος του πολέμου. Χρειάστηκε να φτάσει το επόμενο καλοκαίρι για να συντριβεί

η εξέγερση. Πανικόβλητοι και εξοργισμένοι, οι Αθηναίοι αποφάσισαν στην Εκκλησία του Δήμου να θανατωθούν όλοι οι άνδρες της Μυτιλήνης, και οι γυναίκες και τα παιδιά να πουληθούν ως δούλοι. Στη διάρκεια της νύχτας, οι Αθηναίοι άλλαξαν γνώμη και πήραν την απόφαση να θανατώσουν μόνον όσους θεωρήθηκαν υποκινητές της εξέγερσης. Αποδείχθηκε ότι αυτοί ήταν περίπου χίλιοι, σχεδόν το ένα δέκατο του ανδρικού πληθυσμού. Σύντομα και οι Σπαρτιάτες επανέλαβαν μια παρόμοια φρικαλεότητα, σκοτώνοντας όσους είχαν απομείνει από τη φρουρά των Πλαταιών την ώρα που παραδίδονταν.

Μετά τον θάνατο του Περικλή δεν εμφανίστηκε κανείς ηγέτης ικανός να επιβληθεί και να πείσει τους Αθηναίους να ακολουθήσουν συνεπή πολιτική. Δύο παρατάξεις ανταγωνίζονταν για να αποκτήσουν επιρροή: η μία, με ηγέτη τον Νικία, επιθυμούσε τη συνέχιση μιας αμυντικής τακτικής, ενώ η άλλη, με επικεφαλής τον Κλέωνα, ήταν υπέρ μιας πιο επιθετικής στρατηγικής. Το 425, η δεύτερη παράταξη κέρδισε μια νίκη στην Πύλο η οποία άλλαξε την πορεία του πολέμου. Μετά τη μάχη, τετρακόσιοι Σπαρτιάτες υποχρεώθηκαν να παραδοθούν, και η Σπάρτη πρότεινε αμέσως ειρήνη για να τους πάρει πίσω. Αυτή η μεγάλη νίκη προσέδωσε κύρος στην Αθήνα και της επέτρεψε να αυξήσει τον συμμαχικό φόρο, χωρίς τον οποίο δεν μπορούσε να συνεχίσει τον πόλεμο. Οι Αθηναίοι ήθελαν να διατηρήσουν μια επιθετική τακτική, γιατί η ειρηνευτική πρόταση των Σπαρτιατών δεν έδινε ικανοποιητικές εγγυήσεις για την ασφάλειά τους.

Το 424, οι Αθηναίοι υιοθέτησαν πιο επιθετική πολιτική και επεδίωξαν να διασφαλίσουν την πόλη τους καταλαμβάνοντας τα Μέγαρα και τη Βοιωτία. Και οι δύο από-

πειρες απέτυχαν, η φίλερις παράταξη έπεσε σε δυσμέ-
νεια, και, το 423, κατέληξαν σε εκχειρία. Στο μεταξύ, ο
ικανότατος Σπαρτιάτης στρατηγός Βρασίδας οδήγησε
μια μικρή στρατιωτική δύναμη στη Θράκη και τη Μα-
κεδονία και κυρίευσε την Αμφίπολη, τη σημαντικότερη
αθηναϊκή αποικία στην περιοχή. Επικεφαλής του αθη-
ναϊκού στόλου σε εκείνο το σημείο ήταν ο Θουκυδίδης, ο
οποίος και θεωρήθηκε υπεύθυνος για την απώλεια της
πόλης. Εξορίστηκε, και, ως εκ τούτου, είχε τον χρόνο και
την ευκαιρία να συγγράψει την περίφημη ιστορία του Με-
γάλου Πελοποννησιακού Πολέμου. Το 422, ο Κλέων ηγή-
θηκε μιας εκστρατείας με σκοπό να ανατρέψει τα πεπραγ-
μένα του Βρασίδα. Στην Αμφίπολη, ο ίδιος και ο Βρασί-
δας σκοτώθηκαν στη μάχη. Αφού έλειψαν οι ηγέτες των
φιλέριδων παρατάξεων και των δύο πόλεων, άνοιξε ο δρό-
μος για τη Νικίειο Ειρήνη, η οποία επικυρώθηκε την άνοι-
ξη του 421 και πήρε το όνομα του κυριότερου διαπραγμα-
τευτή της.

Η ειρήνη, η οποία επισήμως προοριζόταν να διαρκέ-
σει πενήντα χρόνια και, με λίγες εξαιρέσεις, να εγγυηθεί
το συμφωνηθέν *status quo*, στην πραγματικότητα ήταν
εύθραυστη. Καμία πλευρά δεν τήρησε όλες τις δεσμεύ-
σεις που απέρρεαν από αυτήν, και ορισμένοι σύμμαχοι
της Σπάρτης αρνήθηκαν να την επικυρώσουν. Το 415 ο
Αλκιβιάδης έπεισε τους Αθηναίους να πραγματοποιήσουν
επίθεση στη Σικελία προκειμένου να τη θέσουν υπό τον
έλεγχό τους. Το 413, αυτό το φιλόδοξο και περιττό εγ-
χείρημα είχε ολέθρια αποτελέσματα, αφού κατέληξε σε
απόλυτη καταστροφή. Οι Αθηναίοι έχασαν περίπου δια-
κόσια πλοία, σχεδόν τεσσερισήμισι χιλιάδες από τους άν-
δρες τους, και μαζί με τους συμμάχους τους σχεδόν δε-

καπλάσιους. Αυτή η ήττα υπονόμεισε το γόητρο της Αθήνας, μείωσε τη δύναμή της, προκάλεσε εξεγέρσεις, και έφερε στον πόλεμο την πλούσια και ισχυρή Περσία στο πλευρό της Σπάρτης. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι οι Αθηναίοι εξακολούθησαν να πολεμούν παρ' όλη την πανωλεθρία, ξεπερνώντας ένα ολιγαρχικό κίνημα σύντομης διάρκειας το 411 και κερδίζοντας αρκετές σημαντικές νίκες στη θάλασσα, καθώς ο πόλεμος είχε μετατοπιστεί στο Αιγαίο. Πάντως, ενώ οι σύμμαχοί τους στασίαζαν, και η Περσία χρηματοδοτούσε στόλους για να τους στηρίξει, οι οικονομικοί πόροι της Αθήνας συρρικνώθηκαν, και, εντέλει, εξανεμίστηκαν. Όταν ο στόλος της πιάστηκε στον ύπνο και καταστράφηκε στους Αιγός Ποταμούς το 405, η Αθήνα πλέον δεν μπόρεσε να δημιουργήσει καινούργιο. Οι Σπαρτιάτες, υπό τον Λύσανδρο, έναν ευφυή και φιλόδοξο στρατηγό ο οποίος είχε κερδίσει την υποστήριξη των Περσών, ανέκοψαν τον ανεφοδιασμό των τροφίμων από τον Ελλήσποντο, και οι λιμοκτονούντες Αθηναίοι υποχρεώθηκαν να συνθηκολογήσουν. Το 404, παραδόθηκαν άνευ όρων· κατεδάφισαν τα τείχη της πόλης, παρέδωσαν τον στόλο τους, και έχασαν την ηγεμονία τους. Επειδή ο Θουκυδίδης δεν ολοκλήρωσε ποτέ την *Ιστορία* του, αυτός που κυρίως περιέγραψε τα τελευταία χρόνια του πολέμου και τη συνθηκολόγηση των Αθηναίων ήταν ο Ξενοφών: «Ο Λύσανδρος αγκυροβόλησε στον Πειραιά, οι εξόριστοι γύρισαν, και βάλθηκαν με πολλήν όρεξη να γκρεμίζουν τα Τείχη, στους ήχους αυλού που έπαιζαν κορίτσια – νομίζοντας ότι από κείνη τη μέρα ελευθερωνόταν η Ελλάδα». ⁴

Ο Θουκυδίδης δεν ήταν ο πρώτος που έγραψε ιστορία. Οι Έλληνες πίστευαν ότι τα επικά ποιήματα του Ομήρου, η *Ιλιάδα* και η *Οδύσσεια*, αν και ήταν έμμετρες αφηγήσεις γεμάτες από θεϊκούς και μυθολογικούς χαρακτήρες, αναφέρονταν σε πραγματικά γεγονότα και ανθρώπους του μακρινού παρελθόντος. Ακόμη και ο ρεαλιστής Θουκυδίδης τα χρησιμοποίησε ως μαρτυρίες για την πρώιμη ιστορία των Ελλήνων. Τον 6ο αιώνα, πάντως, έκανε την εμφάνισή του ένας νέος τρόπος σκέψης μεταξύ των ελληνικών πόλεων της Ιωνίας, στη δυτική ακτή της Μικράς Ασίας, και ιδιαίτερα στη Μίλητο. Δεν είναι υπερβολικό να πούμε ότι αυτή η νέα προσέγγιση χρησιμοποίησε τον μύθο ορθολογιστικά, ακόμη και επιστημονικά, ως μέσο για την κατανόηση και την ερμηνεία του κόσμου και της οικουμένης.

Αυτή η πνευματική επανάσταση ξέσπασε στην περίοδο που μεσολαβεί ανάμεσα στην εποχή του ποιητή Ησίοδου, ο οποίος έγραψε μεγάλο μέρος της ελληνικής μυθολογίας γύρω στο 700, και αυτή του Εκαταίου του Μιλήσιου, περίπου δύο αιώνες αργότερα. Ο Εκαταίος, αντίθετα με τους προηγούμενους Μιλήσιους ερευνητές οι οποίοι διατύπωναν εικασίες σχετικά με φιλοσοφικά-επιστημονικά ζητήματα περί της φύσης και της σύστασης του σύμπαντος, ενδιαφερόταν για πιο απτά θέματα. Σχεδίασε τον πρώτο από τους γνωστούς χάρτες, στο έργο του *Γης περίοδος*. Επίσης, μελέτησε τις παρελθούσες εμπειρίες των ανθρώπων στο έργο του *Γενεηλογία*, όπου αντιμετώπισε ορθολογικά και κριτικά τους ηρωικούς μύθους του παρελθόντος. Αντιμετωπίζει με κριτική οξυδέρκεια τις αφηγήσεις περί αριστοκρατικών οικογενειών και τους ισχυρισμούς τους ότι είχαν θεϊκή καταγωγή: «Εγώ, ο

Εκαταίος, θα πω ποια νομίζω ότι είναι η αλήθεια. Οι αφηγήσεις των Ελλήνων είναι πολλές και γελοίες». Ο ίδιος δεν αυτοσχεδίασε ούτε απογοητεύθηκε στην προσπάθειά του να αναζητά την αλήθεια. Δεν σταμάτησε να αμφισβητεί, να ερευνά και να προσπαθεί να γνωρίσει και να κατανοήσει μέσω της λογικής τα ακριβή γεγονότα – κοινώς, να ανοίγει τον δρόμο για την ιστορία.

Αυτός, όμως, τον οποίο αποκαλούμε «πατέρα της Ιστορίας» δεν είναι ο Εκαταίος αλλά ο Ηρόδοτος, που γεννήθηκε στην Αλικαρνασσό, στην ίδια αιγαιοπελαγίτικη ακτή όπου βρίσκεται και η Μίλητος, γύρω στο 484, κάπου ανάμεσα στη μάχη του Μαραθώνα και τη μεγάλη περσική εισβολή του 480. Πέθανε περίπου το 425, λίγα χρόνια μετά την αρχή του Πελοποννησιακού Πολέμου. Ο Ηρόδοτος δεν έγραψε για την εποχή του, όπως ο Θουκυδίδης, αλλά βασίστηκε κυρίως σε όσα είχε ακούσει για προηγούμενες εποχές. Ενώ όμως ο Εκαταίος φαίνεται να περιορίζεται στη σύγκριση και την ορθολογική κριτική όσων ήταν μέχρι τότε γνωστά, ο Ηρόδοτος, στην προσπάθειά του να διατηρήσει τις μνήμες μεγάλων κατορθωμάτων του παρελθόντος, ανέλαβε να κάνει νέες έρευνες, ακόμη και να ταξιδέψει σε ξένες χώρες προκειμένου να συγκεντρώσει τα σχετικά στοιχεία. Οι απόπειρές του να διατηρήσει τις παραδόσεις και να ανακαλύψει νέα γεγονότα είχαν ανάγκη από μια καινούργια μέθοδο, και απαιτούσαν όχι μόνο τη λογική αντιμετώπιση όλων των πιθανοτήτων αλλά και την αξιολόγηση της εγκυρότητας των στοιχείων.

Ωστόσο, ο Ηρόδοτος δεν φημιζόταν για την ακρίβεια, την πιστότητα, και την αντικειμενικότητά του. Οι συγγραφείς της αρχαιότητας τόνιζαν τις ανακρίβειές του ως

προς τα γεγονότα, και πολλοί τον αποκαλούσαν καθαρά ψεύτη, ενώ ο Πλούταρχος, στο έργο του *Περί της Ηροδότου κακοηθείας*, τον κατηγορεί για έλλειψη πατριωτισμού και προκατάληψη υπέρ της Αθήνας. Με το δαιδαλώδες ύφος του, που έβριθε από αναφορές χωρίς συνοχή στα ήθη και τα έθιμα διαφόρων λαών, παρουσιάζοντας τους θεούς να έχουν βασικό ρόλο στα ανθρώπινα, διασκέδαζε τους ακροατές του, αλλά δεν αποτέλεσε υπόδειγμα ιστορικού συγγραφέα, ακόμη και με τα πρότυπα του αρχαίου κόσμου.

Αυτός ο οποίος επηρέασε, μάλλον, περισσότερο τους αρχαίους συγγραφείς ιστορίας ήταν ο Θουκυδίδης. Προσέγγισε το αντικείμενο με τελείως διαφορετικό τρόπο. Χωρίς να κατονομάζει ευθέως τον ιστορικό των Περσικών Πολέμων, ο Θουκυδίδης διόρθωσε ορισμένα από τα πραγματολογικά λάθη του Ηροδότου, απορρίπτοντάς τον ως κάποιον που έγραψε ένα «έργο επίκαιρου διαγωνισμού για ένα πρόσκαιρο ακροατήριο» συγκρινόμενο με τη δική του σοβαρότερη προσπάθεια, η οποία προοριζόταν να γίνει «αιώνιο κτήμα των ανθρώπων» (1.22.4).

Ποιος ήταν αυτός ο Θουκυδίδης, και ποια η φύση του έργου του το οποίο εξακολουθεί να μας ενδιαφέρει και να ασκεί επιρροή για περισσότερο από είκοσι τέσσερις αιώνες μετά τη δημιουργία του; Ήταν ένας Αθηναίος αριστοκρατικής καταγωγής, γόνος μιας πολύ σημαντικής και ιδιαίτερα εύπορης οικογένειας, ο οποίος ενηλικιώθηκε όταν το μεγαλείο της Αθήνας του Περικλή είχε φτάσει στο απόγειό του. Γεννημένος ανάμεσα στο 460 και το 455, διήνυε μόλις την τρίτη δεκαετία της ζωής του όταν ξέσπασε ο μεγάλος Πελοποννησιακός Πόλεμος, και πέθανε λίγα χρόνια μετά το τέλος του, αφήνοντας ημιτε-

λές το σπουδαίο του έργο. Το όνομα του πατέρα του, Όλορος, δεν ήταν αθηναϊκό, αλλά θρακικό. Είχε το ίδιο όνομα με τον παππού του Κίμωνα, του σπουδαίου στρατηγού και πολιτικού που κυριάρχησε στη δημόσια ζωή της Αθήνας κατά τις δύο δεκαετίες που ακολούθησαν την περσική εισβολή. Είναι σχεδόν σίγουρο ότι ο Θουκυδίδης ήταν συγγενής του Κίμωνα, καθώς και ενός άλλου Θουκυδίδη, του γιου του Μελησίου, ο οποίος υπήρξε ο πιο επικίνδυνος αντίπαλος του Περικλή τη δεκαετία του 440. Όπως το θέτει ένας μελετητής: «Ενώ προερχόταν από γενιά που αντιπολιτευόταν τον Περικλή, τον ακολούθησε με ζήλο προσήλυτου». ⁵

Ο Θουκυδίδης φροντίζει να μας ενημερώσει ότι είχε την κατάλληλη ηλικία ώστε να μπορεί να εκτιμήσει τη σοβαρότητα της αποστολής του: «Έζησα ολόκληρο [τον πόλεμο] και σε ηλικία που μου επέτρεπε να έχω ήρεμη κρίση και να παρακολουθώ τα γεγονότα με προσοχή, ώστε να μαθαίνω τα πράγματα με ακρίβεια» (5.26.5). Βρισκόταν στην Αθήνα από την αρχή του πολέμου μέχρι την εποχή που εξορίστηκε, το 424 και, αναμφίβολα, πήρε μέρος σε ορισμένες από τις εκστρατείες εκείνων των ετών, και προσβλήθηκε από τον μεγάλο λοιμό που έπληξε την Αθήνα μεταξύ του 430 και του 427. Ήταν τυχερός που επέζησε, με δεδομένο ότι η επιδημία σκότωσε περίπου το ένα τρίτο του πληθυσμού, και χρησιμοποίησε την προσωπική του εμπειρία για να δώσει μια λεπτομερή περιγραφή των συμπτωμάτων και των καταστροφικών αποτελεσμάτων της, αν και η ακριβής φύση της ασθένειας εξακολουθεί να παραμένει άλυτο μυστήριο. Το 424 εξελέγη στρατηγός, ένας από τους δέκα ηγέτες οι οποίοι υπηρέτούσαν στο σημαντικότερο στρατιωτικό και πολι-

τικό αξίωμα της Αθήνας. Ανέλαβε τη διοίκηση του ναυτικού στην περιοχή της Θράκης, της οποίας η σημαντικότερη πόλη, η Αμφίπολη, ήταν αθηναϊκή αποικία, με μεγάλη οικονομική και στρατηγική σημασία. Ενδέχεται αυτό το καθήκον να του ανατέθηκε λόγω της σχέσης του με την περιοχή: ο ίδιος μας πληροφορεί ότι τα ορυχεία χρυσού που βρίσκονταν εκεί του ανήκαν, και «είχε επιρροή στους προκρίτους της περιοχής» (4.105.1). Όταν ο σπουδαίος Σπαρτιάτης στρατηγός Βρασίδαας κατέλαβε αιφνιδιαστικά την πόλη, οι Αθηναίοι θεώρησαν υπεύθυνο για την ήττα τον Θουκυδίδη, και τον καταδίκασαν για προδοσία, στέλνοντάς τον εξορία για τα επόμενα είκοσι χρόνια του πολέμου. Αυτή η μεγάλη ατυχία είχε και τα πλεονεκτήματά της, ιδιαίτερα για εμάς, γιατί του έδωσε τη δυνατότητα να σχετιστεί με «τις δύο παρατάξεις, ιδίως με τους Πελοποννησίους, λόγω της εξορίας μου, κ' έτσι μπόρεσα να παρακολουθήσω με ηρεμία τα γεγονότα» (5.26.5-6).

Δεν είναι εύκολο να αντιληφθούμε τις ιδέες του Θουκυδίδη μέσα από τον *Πελοποννησιακό Πόλεμο*. Ο Θουκυδίδης δεν έγραψε φιλοσοφική ή πολιτική πραγματεία με στόχο να εκθέσει τις απόψεις και τα επιχειρήματά του, αλλά ιστορία, στοχεύοντας στη μεγαλύτερη δυνατή αντικειμενικότητα, εμμένοντας επιμελώς στο αντικείμενό του, και αποφεύγοντας σχεδόν ολοκληρωτικά αλλαγή πορείας. Βέβαια, δηλώνει ευθέως τη γνώμη του, και αυτό αποτελεί σοβαρή βάση για να γίνει κατανοητή η σκέψη του. Ορισμένες δηλώσεις του σχετίζονται με την ερευνητική του μέθοδο, και άλλες με την άποψή του για τη γενική πορεία της πολιτικής ζωής.